

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Νεότερη Ελληνική Ιστορία

Ενότητα 1: Μεθοδολογίες

Σώματα, Λόγοι, Εξουσίες: Ξαναγυρνώντας στην «Περίπτωση Φουκώ» Τεύχος 89, περίοδος:
Οκτώβριος – Δεκέμβριος, 2004.

Σώματα, Λόγοι, Εξουσίες: Ξαναγυρνώντας στην «Περίπτωση Φουκώ» των Τάσο Μπέτζελου
και Παναγιώτη Σωτήρη, 2012.

Αν. Καθηγήτρια: Ι. Βαμβακίδου

e-mail: ibambak@uowm.gr

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ψηφιακά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοπός

Σκοπός του μαθήματος είναι η αναγνώριση της ιστορικής – ποιοτικής ανάλυσης/μεθοδολογίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε στον 20^ο αιώνα. Με αφορμή το έργο του Μ. Φουκώ, αναπτύσσονται οι θεωρίες και οι τεχνικές για την «αρχαιολογία τη γνώσης».

Ενότητες

Οι ειδικότερες θεματικές αφορούν στα:

- Είδη της ιστορίας.
- Στα ιστορικά υποκείμενα.
- Στα ιστορικά γεγονότα.
- Στις παραγωγικές σχέσεις.
- Στα διπολικά σχήματα και στερεότυπα.

Φουκώ και εξουσία (1/13)

- Στη δεκαετία του 1970 ο Φουκώ δεν θα προχωρήσει μόνο σε μια εντονότατη ριζοσπαστικοποίηση των πολιτικών του πρακτικών, στο ιδιαίτερα φορτισμένο κλίμα της Γαλλίας μετά τον Μάη του 1968, με ιδιαίτερη έμφαση στο κίνημα υπεράσπισης των φυλακισμένων.
- Προχωρά επίσης σε μια ριζοσπαστικοποίηση της θεώρησής του πάνω στο θέμα της εξουσίας και αυτό θα σφραγίσει το υπόλοιπο έργο του.

«Επιτήρηση και Τιμωρία» (1/2)

- Αφετηρία σε αυτή την προσέγγιση είναι ο τρόπος με τον οποίο θα επιλέξει –με σημείο αναφοράς το βιβλίο του *Επιτήρηση και Τιμωρία* (Φουκώ 1989), το οποίο δημοσιεύεται το 1975,
- να εξετάσει δηλαδή το πειθαρχικό φαινόμενο και τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκε η νεώτερη αντίληψη του εγκλεισμού στα πλαίσια της «πειθαρχικής κοινωνίας».

«Επιτήρηση και Τιμωρία» (2/2)

- Η σημασία του βιβλίου αυτού είναι διπλή: αφενός αναδεικνύει τον *σχεσιακό* χαρακτήρα της εξουσίας,
- η οποία δεν μπορεί να νοηθεί ως ένα εργαλείο στα χέρια της κυρίαρχης τάξης, αλλά συνιστά ένα διάχυτο πλέγμα από το οποίο επωφελείται ακριβώς η κυρίαρχη τάξη –αλλιώς δεν είναι κυρίαρχη.

Σημασία του έργου (1/2)

- Με αυτή την έννοια ο Φουκώ συμβάλλει και αυτός σε μια προσπάθεια απομάκρυνσης από μια *εργαλειακή αντίληψη της εξουσίας*, και συντονίζεται με άλλες παράλληλες κινήσεις, όπως ήταν η προσπάθεια του Πουλαντζά να στοχαστεί το σχεσιακό χαρακτήρα της κρατικής εξουσίας (Πουλαντζάς 1981, Roulantzas 1978).
- Αφετέρου, προχωρεί στην πλέον ριζική αξιοποίηση της έννοιας του *σώματος* μέσα από μια «πολιτική ιστορία των σωμάτων».
- Η πειθαρχική εξουσία δεν υπάρχει παρά στον βαθμό που καταφέρνει όχι απλώς να ελέγχει και να εγκλείει τα σώματα, αλλά επιπλέον να τα καθιστά *παραγωγικά* γι' αυτήν την ίδια.

Σημασία του έργου (2/2)

- «[Η πειθαρχία] οφείλει ακόμα να τιθασεύσει όλες τις δυνάμεις που σχηματίζονται με αφετηρία την ίδια τη συγκρότηση μιας οργανωμένης πολλαπλότητας· οφείλει να εξουδετερώνει τα φαινόμενα αντι-εξουσίας που γεννά η ίδια η πολλαπλότητα, και που συνιστούν αντίσταση στην εξουσία, η οποία θέλει να της επιβληθεί: ζυμώσεις, εξεγέρσεις, αυθόρμητες οργανώσεις, συνασπισμοί –κάθε τι που μπορεί να υπάγεται στις οριζόντιες συζεύξεις» (ό.π.: 288).
- Έτσι, δίπλα στη συσσώρευση του κεφαλαίου οι πειθαρχικές διαδικασίες επωμίζονται μια αντίστοιχη «συσσώρευση των ανθρώπων» (ό.π.: 290).

Φουκώ και εξουσία (2/3)

- Για τον Φουκώ υπάρχουν *εξουσίες*, πολλαπλές, ποικίλες, ιστορικές μορφές με τις οποίες διαμορφώνεται το εξουσιαστικό φαινόμενο.
- Η εξουσία πρέπει τότε να θεωρηθεί ως *πλέγμα εξουσιών*, πλέγμα το οποίο εν τέλει διαμορφώνει τόσο τους φορείς όσο και τα αντικείμενα της εξουσίας. Ταυτόχρονα, αυτές οι εξουσίες δεν πρέπει να θεωρούνται μόνο από την αρνητική σκοπιά με την έννοια της βίας, της απαγόρευσης, του περιορισμού.
- Ο Φουκώ όλο και περισσότερο διαμορφώνει μια *θετική-παραγωγική* έννοια της εξουσίας με την έννοια ότι η εξουσία δεν διαπερνά απλώς το σύνολο του κοινωνικού σώματος, το σύνολο των κοινωνικών πρακτικών και σχέσεων αλλά ταυτόχρονα τις *συγκροτεί*, τις ορίζει.

Έργα και Στάση

- Το καλοκαίρι του 1984 κυκλοφορούν οι δύο τελευταίοι τόμοι της *Ιστορίας της σεξουαλικότητας: Η χρήση των απολαύσεων* (Φουκώ 1989a) και *Η μέριμνα για τον εαυτό μας* (Φουκώ 1992).
- Τα βιβλία αυτά σηματοδοτούν ένα νέο στάδιο στην εξέλιξη της σκέψης του Φουκώ αφού στις διαστάσεις της (αρχαιολογίας της) γνώσης και της (γενεαλογίας της) εξουσίας έρχονται να προσθέσουν αυτήν του *υποκειμένου* και των *πρακτικών* με τις οποίες παράγεται αυτό.
- Το στάδιο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία διότι σε αυτό ο Φουκώ αναμετράται με ένα ζήτημα το οποίο αν και ήταν με λανθάνοντα τρόπο παρόν στο προηγούμενο έργο του, δεν ήταν θεματοποιημένο ως τέτοιο:
- αυτό του υποκειμένου -όπως ακριβώς η διάσταση της εξουσίας ήταν ομοίως παρούσα στο πρόγραμμα της αρχαιολογίας της γνώσης, μολονότι δεν ήταν καθαυτή θεματοποιημένη.

Ορισμός του υποκειμένου (1/2)

Τι είναι λοιπόν το «υποκείμενο»;

- Όχι μια ανεξάρτητη υπόσταση, μια αυθύπαρκτη οντότητα αλλά ένα ιστορικό αποτέλεσμα, το οποίο προκύπτει όταν άτομα ή συλλογικότητες.
- Μολονότι πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Φουκώ δεν αναφέρεται τόσο στην συλλογική όσο στην ατομική διάσταση.
- Αντιμετωπίζουν το παρόν τους με όρους *συμβάντος*: επιδιώκουν έτσι να αποστασιοποιηθούν απ' αυτό, να διακρίνουν τους γνώμονες που λειτουργούν εντός του και να γίνουν *υποκείμενα* απέναντι σ' αυτούς. Το υποκείμενο δεν είναι συνεπώς ουσία, αλλά μόνο μορφή (Macherey 1988: 94-96).

Ορισμός του υποκειμένου (2/2)

- Η παραγωγή του είναι αυτή η ίδια ένα *συμβάν*, που μπορεί να λάβει ή να μη λάβει χώρα. Είναι εμφανές ότι ο Φουκώ απορρίπτει κάθε κανονιστική ηθική και αντιθέτως τονίζει τη σημασία των πρακτικών εαυτού που έχουν ως αποτέλεσμα την παραγωγή ηθικο-πρακτικών υποκειμένων.

Φουκώ και εξουσία (3/13)

- Πέραν, ωστόσο, του ζητήματος της βιοεξουσίας και της ιατρικοποίησης, η έμφαση στην εξουσία ως μια παραγωγική διαδικασία, που παράγει όχι μόνο πειθαρχία αλλά και πρακτικές λόγου και αποσκοπεί σε μια κοινωνικά προσδιορισμένη εκδοχή κανονικότητας αποτελεί ακριβώς την πραγματική πρωτοτυπία του Φουκώ και το σημείο στο οποίο αφίσταται από οποιαδήποτε κλασική εκδοχή της εξουσίας ως γενικής καθυπόταξης, έστω και αν πολλές φορές διαβάστηκε το έργο του έτσι.
- Το ίδιο ισχύει και για την έμφαση που δίνει στη δυνατότητα των αντιφάσεων, έστω και αν βλέπει το πεδίο άσκησης των πρακτικών εξουσίας με όρους συσχετισμού δύναμης και όχι αντιφάσεων, σημείο στο οποίο θα επανέλθουμε.

Μέθοδοι Ιστορίας (1/2)

- Για τον Φουκώ αυτό που υπάρχει είναι εξελισσόμενες μέσα στο χρόνο ιστορικές κατασκευές -που γίνονται νοητές με όρους *συμβάντος*- συστήματα λόγου και αναπαραστάσεων τα οποία αντιπροσωπεύουν τόσο συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές όσο και τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι εξουσιαστικές πρακτικές.
- Σε αυτό το φόντο η στιγμή του υλισμού του Φουκώ είναι ακριβώς η αντίληψη *ευμένειας* των γνωμόνων ως προς τις πρακτικές που τους γεννούν και τους αναπαράγουν (Macherey 1989),
- αλλά και ταυτόχρονα της ίδιας της εξουσίας ως προς το πεδίο των πρακτικών που τη συγκροτούν.

Μέθοδοι Ιστορίας (2/2)

- Το «έργο του Φουκώ» επιδιώκει να διασαφηνίσει ότι οι μορφές γνώσης, οι μορφές εξουσίας και οι μορφές υποκειμενοποίησης αποτελούν τρεις αλληλένδετες διαστάσεις οι οποίες ορίζουν το εκάστοτε ιστορικό παρόν.
- Ο Φουκώ αρνείται κάθε είδους φιλοσοφία της ιστορίας (με θετικό ή αρνητικό πρόσημο) προς όφελος μιας *φιλοσοφίας του συμβάντος*:
  - Η ιστορία προκύπτει από τη *συνάντηση* διακριτών αιτιατών σειρών και όχι ως εφαρμογή προϋπαρχόντων νόμων ιστορικής εξέλιξης ,
  - εξ' ου και η κρισιμότητα της έννοιας του συμβάντος καθ' όλη τη διάρκεια των κειμένων του Φουκώ.

Φουκώ - Μαρξ (1/2)

- Σε μεγάλο βαθμό το έργο του Φουκώ είναι μια προσπάθεια να αναμετρηθεί με τα όρια αυτού που ο ίδιος όριζε ως μαρξισμό, που ήταν πολύ περισσότερο μια ορισμένη ανάγνωση του Μαρξ στη Γαλλία, σε συνδυασμό με την απέχθειά του προς το βαθύτερο συντηρητισμό του ΓΚΚ.
- Αυτό μπορεί να εξηγήσει την αμφιθυμική σχέση του Φουκώ με το έργο του Μαρξ. Από τη μια, ένας ιδιαίτερος σεβασμός σε όλες τις προσπάθειες του Μαρξ να κάνει μια συγκεκριμένη «μικροφυσική» της εξουσίας εντός του καπιταλιστικού εργοστασίου.
- Από την άλλη, μια συνεχής προσπάθεια οριοθέτησης από κάθε πιο συνολική αναμέτρηση με το έργο του Μαρξ .

Φουκώ - Μαρξ (2/2)

- Σε αυτό το πλαίσιο ήδη η ενσωμάτωση του Μαρξ στο θεωρητικό πλαίσιο του *Οι λέξεις και τα πράγματα* είναι πολύ χαρακτηριστική:
- Ο Μαρξ εντάσσεται απλώς ως μια παραλλαγή του Ρικάρντο και της οικονομικής θεωρίας του 19ου αιώνα με πιο έντονο το στοιχείο μιας ιστορικής εσχατολογίας.
- Πρόκειται, ουσιαστικά για μια πλήρη προσυπογραφή μιας ολόκληρης «κλασικής» ανάγνωσης του Μαρξ ως μιας ακόμη μισοθετικιστικής μισομεταφυσικής φιλοσοφίας της ιστορίας που ενσωματώνει τη μεσσιανική διάσταση του αναδυόμενου εργατικού κινήματος, και στηρίζεται σε μια παραδοχή της μικρής *θεωρητικής* διαφοράς ανάμεσα σε αστική και επαναστατική θεωρία της οικονομίας (Foucault 1966: 265-275).
- Για έναν ιδιαίτερα προσεκτικό αναγνώστη όπως ήταν ο Φουκώ εντυπωσιάζει μια τόσο εύκολη ανάγνωση του Μαρξ.

Ιστορικός Υλισμός (1/2)

- Αρκετές από τις μελέτες και τις προσεγγίσεις του Φουκώ έχουν πολλά να προσφέρουν στον «ιστορικό υλισμό».
- Αυτό δε συνεπάγεται ότι πρέπει να αποδυθούμε σε μια προσπάθεια να παρουσιάσουμε τον Φουκώ ως την αλήθεια ενός σύγχρονου «ιστορικού υλισμού».
- Αντίθετα ανάμεσα στον Φουκώ και τον «ιστορικό υλισμό» υπάρχει ένα πραγματικό σύνορο,
- και είναι αυτή ακριβώς η απαραμείωτη διαφορά που καθιστά παραγωγική και ενδιαφέρουσα μια ενδεχόμενη «συνάντησή» τους.

Ιστορικός Υλισμός (2/2)

- Εγκαταλείποντας, συνεπώς την «αρχαιολογία της γνώσης» ο Φουκώ προχωρά σε ένα νέο πεδίο ερευνών, στο οποίο εξέχουσα θέση θα έχει πλέον η ίδια η έννοια της εξουσίας (ή ορθότερα, των εξουσιών), καθώς και οι προσίδεις σε αυτήν τελετουργίες.
- Αντίστοιχα, όσο περισσότερο το πρόγραμμα του Φουκώ μετατοπίζεται προς τη σχέση γνώσης / εξουσίας, τόσο περισσότερο θα τονίζεται ότι η έννοια μιας κοινωνίας δίχως σχέσεις εξουσίας στερείται νοήματος.
- Θέση με την οποία ο Φουκώ επιδιώκει να αποστασιοποιηθεί από κάθε αισιόδοξο ιστορικισμό.

Φουκώ και εξουσία (4/13)

- Για τον Φουκώ υπάρχουν *εξουσίες*, πολλαπλές, ποικίλες, ιστορικές μορφές με τις οποίες διαμορφώνεται το εξουσιαστικό φαινόμενο.
- Η εξουσία θα πρέπει τότε να θεωρηθεί ως *πλέγμα εξουσιών*, πλέγμα το οποίο εν τέλει διαμορφώνει τόσο τους φορείς όσο και τα αντικείμενα της εξουσίας. Ταυτόχρονα, αυτές οι εξουσίες δεν πρέπει να θεωρούνται μόνο από την αρνητική σκοπιά με την έννοια της βίας, της απαγόρευσης, του περιορισμού.
- Ο Φουκώ όλο και περισσότερο διαμορφώνει μια *θετική-παραγωγική* έννοια της εξουσίας με την έννοια ότι η εξουσία δεν διαπερνά απλώς το σύνολο του κοινωνικού σώματος, το σύνολο των κοινωνικών πρακτικών και σχέσεων αλλά ταυτόχρονα τις *συγκροτεί, τις ορίζει*.

Φουκώ και εξουσία (5/13)

- Μέσα από μια φιλοσοφία του συμβάντος αναδεικνύει την ιστορικότητα του παρόντος υπό όλες τις εκφάνσεις του. Από αυτό που παρουσιάζεται ως ενιαίο, αναγκαίο και απαραίλλακτο πρέπει να αναδειχθεί το πολλαπλό, το ενδεχομενικό, το τυχαίο καθώς και η δυνατότητα πολλαπλών εναλλακτικών πρακτικών.
- Ταυτόχρονα ο Φουκώ αρνείται τη δυνατότητα να βρεθούμε στο «Βασίλειο της Ελευθερίας και της Αλήθειας»,
- και συνεπώς αρνείται τη δυνατότητα μιας κοινωνίας δίχως σχέσεις εξουσίας,
- κάτι που δεν αποκλείει όμως κατ' αυτόν τη δυνατότητα μιας κοινωνικής οργάνωσης χωρίς κυριαρχία.

Φουκώ και εξουσία (6/13)

- Το πρωτότυπο στοιχείο της ανάλυσης του Φουκώ είναι ότι βλέπει τη διαμόρφωση των γνωμώνων,
- άρα και των πρακτικών εξουσίας που τους αναπαράγουν,
- όχι τόσο με όρους «απαγόρευσης» ή μιας νομικής σύλληψης της εξουσίας, αλλά πολύ περισσότερο με όρους μιας διάκρισης *φυσιολογικού και παθολογικού*.
- Η θέση αυτή δεν αποτυπώνει μόνο την αυξανόμενη σημασία της ιατρικής ρύθμισης και σύλληψης των κοινωνικών πρακτικών, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο η φυσικοποίηση,
- (και απομυστικοποίηση) των πρακτικών εξουσίας που φέρνει η ανάπτυξη της αστικής κοινωνίας οδηγεί και σε μια αντίστοιχη σύλληψη των ορίων των αποδεκτών κοινωνικών πρακτικών.

Φουκώ και εξουσία (7/13)

- Αυτή ακριβώς τη μετάβαση κατά την οποία η κοινωνία οργανώνεται όλο και περισσότερο όχι τόσο με βάση τα νομικά μοντέλα προηγούμενων εποχών, όσο με βάση μια διαρκή επέκταση και ενίσχυση του ρόλου της ιατρικής,
- μετάβαση από τον νόμο στον γνώμονα, ή από το νομικό στο ιατρικό πρότυπο του γνώμονα,
- αποτυπώνει με ιδιαίτερα γόνιμο τρόπο η έννοια της βιοεξουσίας,
- μαζί με την παράλληλη προσπάθεια να ενσωματωθεί η μετάβαση από το χειρισμό «υπηκόων» στο χειρισμό «πληθυσμών».

Φουκώ και εξουσία (8/13)

- Ο Φουκώ έχει μια διαρκή θεωρητική επιφύλαξη να δει την παραγωγή ευρύτερων κοινωνικών υποκειμένων, άρα και την υποτίμηση προς μια θεωρία των τάξεων,
- κάτι που είναι και ένας παράδοξος συντονισμός με τον λόγο της εξουσίας τον οποίο περιγράφει: σε κάποια σημεία η έννοια π.χ. του πληθυσμού που εισάγει η αστική εξουσία, δεν περιγράφεται μόνο ως μια *ιδεολογική έννοια - σύμπτωμα μιας κοινωνικής πραγματικότητας άλλης*, αλλά ως πραγματικότητα.

Φουκώ και εξουσία (9/13)

- Όλα αυτά συνδέονται ασφαλώς με τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει το θέμα των σχέσεων εκμετάλλευσης ο Φουκώ.
- Προφανώς και δεν υποτιμά τη σημασία της κοινωνικής δυναμικής, των εργατικών αγώνων και κινημάτων ή τη βαρβαρότητα του καπιταλισμού,
- Ούτε και δείχνει, σε πάρα πολλά σημεία του έργου του να παραβλέπει τη σημασία που έχει, ειδικά για την αστική εποχή, μια έμφαση στην παραγωγικότητα σε όλες τις όψεις της κοινωνικής ζωής, ως αποτέλεσμα της προσπάθειας της αστικής τάξης να υπερασπιστεί και επεκτείνει τα υλικά της συμφέροντα.

Φουκώ και εξουσία (10/13)

- Η αστική τάξη δεν αμείβει την εργασία της εργατικής τάξης με όσα θα έπρεπε να της αναλογούν, ακριβώς επειδή έχει ένα πλέγμα εξουσιών εντός και εκτός της παραγωγής, και αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως μία από τις πολλές εκδοχές του εξουσιαστικού φαινομένου στη νεώτερη εποχή.
- Είναι αυτή η προσέγγιση που κάνει τον Φουκώ να θεωρεί ότι από εκεί και πέρα ο μαρξισμός δεν είναι παρά μια ακόμη νεωτερική φιλοσοφία της ιστορίας που βλέπει την «οικονομία» ως την υλική αφετηρία μιας συνολικής ιστορικής μεταφυσικής.

Φουκώ και εξουσία (11/13)

- Η θεώρηση της εκμετάλλευσης ως περίπου «άνισης ανταλλαγής» χρηματικών ποσοτήτων στην οποία αναφέρεται ο Φουκώ, χάνει όλο τον πλούτο της μαρξικής προσέγγισης των ανταγωνιστικών και αντιφατικών πρακτικών μέσα στην παραγωγή, πρακτικών εξουσίας, αλλά και ιδεολογικών πρακτικών, πρακτικών αναγκαίας κοινωνικής παραγνώρισης,
- για να μπορούμε να έχουμε αναπαραγωγή της εκμεταλλευτικής σχέσης, και όλο το πλαίσιο σύνθετων και μη γραμμικών σχέσεων καθορισμού ανάμεσα στα επίπεδα (την επί της ουσίας αστάθμητη συνάντηση –με την έννοια που δίνει ο Αλτουσέρ.

Καπιταλισμός

- Ανάμεσα στην αγορά, τον βρετανικό αγροτικό καπιταλισμό, την κρατική ενοποίηση της απολυταρχικής Ευρώπης, τη διαμόρφωση του αστικού πολιτισμού που, υπό την βαρύτητα των αντιστάσεων των εργατικών μαζών, οδήγησαν στη διαμόρφωση και ηγεμονία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.
- Επιπλέον δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας ότι ο Φουκώ υποτιμά την τεράστια σημασία που έχει η καπιταλιστική αγορά όχι μόνο ως μηχανισμός κοινωνικοποίησης επιμέρους ιδιωτικών εργασιών, αλλά και ως εκείνο το πλέγμα οικονομικών,
- αλλά και ιδεολογικών πρακτικών που διαρκώς, κάθε στιγμή, δημιουργεί πραγματικές πιέσεις για παραγωγικότητα και για ένταση της εκμετάλλευσης.

Φουκώ και Εξουσία (12/13)

- Οποιαδήποτε οντολογία της πολιτικής, ως εγγελιανού τύπου «έκφρασης» της «ουσίας», που είναι η οικονομία, είναι καταδικασμένη σε θεωρητική αποτυχία και η έμφαση του Φουκώ,
- στον αναγκαστικά αστάθμητο και ανοιχτό χαρακτήρα των πολιτικών συμβάντων, καθώς και στον αναγκαστικά «κατασκευαστικό» και όχι θεμελιωτικό χαρακτήρα των πολιτικών πρακτικών είναι στη σωστή κατεύθυνση.
- Μόνο που ακριβώς σε αυτή τη βάση αποκτά βαρύτητα και η έμφαση στο σύνθετο ρόλο που παίζει το πολιτικό επίπεδο (μαζί και η ιδεολογία) για τη συγκρότηση του κοινωνικού είναι, στο πλαίσιο των υλικών περιορισμών και απαιτήσεων που θέτει η αναπαραγωγή της κυρίαρχης εκμεταλλευτικής σχέσης.

Φουκώ και Εξουσία (13/13)

- Αυτή τη συγκροτητική, ενοποιητική λειτουργία, η οποία περιλαμβάνει ιδεολογικές πρακτικές, πολιτικά προτάγματα, υλικές παραχωρήσεις και συμβιβασμούς, παραβλέπει ο Φουκώ,
- κάτι που εκτός των άλλων οδηγεί και στην υποτίμηση της δυνατότητας μιας ανοιχτής διαδικασίας κοινωνικού και πολιτικού πειραματισμού, η οποία θα μπορούσε να διαμορφώσει ένα συνολικό αντικαπιταλιστικό πολιτικό πρόταγμα.

Μακιαβέλι - Αλτουσέρ - Φουκώ

- Φουκώ στέκεται κυρίως στο πώς ο Μακιαβέλι εγκαινιάζει τη συγκρότηση της διακυβέρνησης ως αντικειμένου σκέψης και λόγου και συσχετίζει το ενδιαφέρον για το έργο του με το ερώτημα του χειρισμού πληθυσμών.
- Αντίθετα ο Αλτουσέρ (Althusser 1986, Althusser 1998), θεωρεί ότι ο Μακιαβέλι προσφέρει αφενός μια θεώρηση της πολιτικής πρακτικής ως κίνησης που συγκροτεί *πρωτότυπα* πολιτικά γεγονότα και καταστάσεις μέσα από το αστάθμητο υλικό της συγκυρίας, αφετέρου μια έμφαση στην ταξική οπτική και στη σημασία των ταξικών σχέσεων, αντιθέσεων και ισορροπιών ως πραγματικό υλικό της πολιτικής πρακτικής.

Μαρξ- Μπαλιμπάρ - Φουκώ

- Ο Μπαλιμπάρ (Balibar 1997) υποστηρίζει ότι ο Μαρξ προχωρεί ακόμη πιο πέρα αντιλαμβανόμενος τα ίδια τα σώματα ως *σχέσεις* και όχι ως τα «ύστατα» αντικείμενα ανάλυσης.
- Αυτό το σημείο είναι ενδεικτικό και της πλέον κρίσιμης διαφοράς του Φουκώ από τον Μαρξ: ο Φουκώ στοχάζεται το κοινωνικό πεδίο με όρους κοινωνικών πρακτικών, αλλά όχι με όρους *κοινωνικών σχέσεων*.
- Ακόμη πιο συγκεκριμένα: με όρους *σχέσεων μεταξύ δυνάμεων* και όχι με όρους *κοινωνικών σχέσεων*.

Μπαλιμπάρ - Κοινωνικό πεδίο

Αλλά τι σημαίνει να αναλυθεί το κοινωνικό πεδίο με όρους κοινωνικών σχέσεων;

- Σημαίνει, πρώτα και κύρια, ότι αναλύεται με βάση «μια λογική της αντίθεσης» (Balibar 1997: 298), μια λογική «εσωτερίκευσης της ίδιας της σχέσης, έτσι ώστε οι ανταγωνιστικοί όροι να γίνουν λειτουργίες ή φορείς αυτής της σχέσης» (ό.π.: 299), με αποτέλεσμα οι ταξικές σχέσεις να γίνονται νοητές κατά τέτοιο τρόπο ως «σχέσεις από τις οποίες δεν μπορούν να ξεφύγουν οι κυριαρχούμενοι παρά καταστρέφοντας την ίδια τη σχέση της καθυπόταξης».

Βιβλιογραφία (1/4)

- Althusser L., Balibar E., Establet R., Macherey P., Ranciere J. 2003, *Να διαβάσουμε το Κεφάλαιο*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αλτουσέρ Λ. 2004, «Το υπόγειο ρεύμα του υλισμού της συνάντησης», *Θέσεις* τ. 88, σσ. 86-93.
- Γεωργούλας Α. 2003, «Συλλογικές οντότητες του κονστρουκτιβισμού», *Θέσεις* τ. 83. σσ. 67-108.
- Δημούλης Δ. & Μηλιός Γ. 1999, «Θεωρία της αξίας, ιδεολογία και “φетиχισμός”», *Θέσεις* 66, σσ. 21-74.
- Κουζέλης Γ. (επιμ.) 1993, *Επιστημολογία. Κείμενα*, Αθήνα: Νήσος.
- Λεκούρ Ντ. 1978, *Ετεροδοξία ή Επανάσταση;*, Αθήνα: Αγώνας.

Βιβλιογραφία (2/4)

- Λίποβατς Θ. 1992, «Το σημαίνον, το Επιθυμείν, ο Νόμος: η σχέση του ψυχαναλυτικού με τον ορθό Λόγο», *Θεωρία και Κοινωνία*, τ. 6 σσ. 27-43.
- Marcuse H. 1981, *Έρως και Πολιτισμός*, Αθήνα: Κάλβος.
- Μαρξ Κ. 1978, *Το Κεφάλαιο*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Macherey P. 1994, «Για μια φυσική ιστορία των γνωμόνων» σε Σολομών / Κουζέλης (επιμ.) 1994.
- Μεταξόπουλος Αιμ. 1988, *Σύμβαση και Αλήθεια. Περιπέτειες της σύγχρονης επιστημολογίας από τη θέση Duhem έως τη μεθοδολογία του I. Lakatos*, Αθήνα: εκδ. Παπαζήση.

Βιβλιογραφία (3/4)

- Μηλιός Γ., Οικονομάκης Γ., Λαπατσιώρας Σ. 2000, *Εισαγωγή στην οικονομική ανάλυση*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Montag W. 2004, «Συνέντευξη», *Εκτός γραμμής* τ. 2, σσ. 60-64.
- Montag W. 2004-α, «“Ο Φουκώ και η προβληματική της προέλευσης” : Ο Αλτουσέρ διαβάζει την *Ιστορία της τρέλας*», *Θέσεις* τ. 88, σσ. 95-123.
- Μπαλιμπάρ Ε. 1996, *Ο Σπινόζα και η πολιτική*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Ντεριντά Ζ., Φουκώ Μ. 1996, *Τρέλα και φιλοσοφία*, Αθήνα: Ολκός / Μικρή Άρκτος.
- Πουλαντζάς Ν. 1981, *Οι κοινωνικές τάξεις στο σύγχρονο καπιταλισμό*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Σολομών Ι., Κουζέλης Γ. (επιμ.) 1994, *Τοπικά α΄. Πειθαρχία και γνώση*, Αθήνα: Ε.Μ.Ε.Α.

Βιβλιογραφία (4/4)

- Fine B. Harris L. 1986, *Ξαναδιαβάζοντας το Κεφάλαιο*, Αθήνα: Gutenberg.
- Φουκώ Μ. [1975] 1989, *Επιτήρηση και Τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, Αθήνα: Ράππας.
- Φουκώ Μ. 1982, *Ιστορία της σεξουαλικότητας 1. Η δίψα της γνώσης*, Αθήνα: Ράππας.
- Φουκώ Μ. 1988, *Τι είναι διαφωτισμός*, Αθήνα: Έρασμος.
- Φουκώ Μ. 1989α, *Ιστορία της σεξουαλικότητας 2. Η χρήση των απολαύσεων*, Αθήνα: Ράππας.
- Φουκώ Μ. 1992, *Ιστορία της σεξουαλικότητας 3. Η μέριμνα για τον εαυτόν μας*, Αθήνα: Ράππας.
- Foucault M. 2002, *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας*, Αθήνα: Ψυχογιός.
- Foucault M. 2003α, *Τρία κείμενα για τον Νίτσε*, Αθήνα: Πλέθρον.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

- Copyright Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Μηχανικών Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών, Βαμβακίδου Ιφιγένεια. «**Νεότερη Ελληνική Ιστορία**». Έκδοση: 1.0. Κοζάνη 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.uowm.gr/courses/NURED273/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Όχι Παράγωγα Έργα Μη Εμπορική Χρήση 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

